

Навесні 1943 року місцеві жителі за участю міжнародної комісії експертів випросили окупаційну владу розпочати розкопки 95 могил, в яких було виявлено 9439 трупів, з яких жінок - 196. 284 - така найбільша кількість трупів складала в одній могилі. Завдяки особистим речам та документам ексгумованих вдалося ідентифікувати імена 679 жертв злочинів НКВС. Вбивали людей пострілом у потилицю, декого добивали в голову сильним ударом, були й такі, що поховані живцем.

Лише наприкінці 80-х років ХХ століття зібрали свідчення очевидців і почали пошукову роботу. Українська діаспора США пам'ять про трагедію зберігла. В емігрантській пресі вийшли численні публікації. Хоча в Україні вперше про масові вбивства 1937-1938 рр. у Вінниці з'явилися 1988 року.

Про народовбивство, яке фактично було розкрито фашистами у 1943 році в окупованій Вінниці, знають не всі. Тодішнє провінційне місто стало символом мільйонів замучених українців. Після голодомору цю акцію комуністичного режиму у Вінниці назвали «пеклом на землі». Про це забувати не можна, адже без минулого немає майбутнього.

Література

1. postivka. blogspot.com.
2. history.org.ua
3. <https://m.dt.ua>
4. esu.com.ua

УДК 78.071

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ПРИКАРПАТТІ

Ганна Карась

*доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри методики музичного виховання та диригування
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

Стаття присвячена огляду життєтворчості діячів музичної культури Прикарпаття, які були безпідставно репресовані сталінським режимом у тоталітарній державі СРСР. Привернено увагу до композиторів Василя Верховинця, Бориса Кудрика, диригентів Іванни Лапук, Дмитра Котка, Анни-Зеновії Герасимович-Когут. Їх посмертна реабілітація довела безпідставність обвинувачень проти них.

Ключові слова: репресії, діячі, музична культура Прикарпаття.

The article is devoted to a review of the life of the musical culture of Prykarpattia, who were unjustifiably repressed by the Stalinist regime in the totalitarian state of the USSR. Attention was drawn to the composers Vasyl Verkhovynets, Borys Kudryk, conductors Ivanna Lapuk, Dmytro Kotko, Anna-Zenovia Gerasimovych-Kohut. Their posthumous rehabilitation proved the allegations against them to be unfounded.

Keywords: repressions, figures, musical culture of Prykarpattia.

Проблематика злочинного масштабного погрому української музичної культури в тоталітарну добу ХХ століття ще не повністю розкрита, незважаючи на доступність багатьох архівів та їх фондів з часу проголошення Незалежності України. Тому актуальним бачиться привернення уваги до творчих особистостей Прикарпаття, які зазнали незаслужених репресій. Зупинимось на найбільш

знакових з них, щоб засвідчити їх внесок у розвиток музичної культури, передчасно загублений творчий потенціал.

Одним з перших репресій зазнав **Верховинець Василь Миколайович** (справжн. – Костів; 05. 01. 1880, с. Старий Мізунь Долинського пов. Станиславського воєводства, тепер Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 11. 04. 1938) – композитор, співак, хореограф, диригент, етнограф, педагог. Талант митця розвивався під впливом батька – сільського дядка, керівника хору, який вів активну культурно-просвітницьку діяльність [9, с. 206]. У 1899 р. він закінчив Самбірську учительську семінарію, викладав співи у народних школах, працював хористом і актором у театрі товариства «Руська бесіда» у Львові. У 1906 р. на запрошення зnanого українського актора М. Садовського перейшов до його театру, працював актором, хормейстером і диригентом, із 1915 р. працював у театрі І. О. Мар'яненка. В. Верховинець поєднував гастролі із дослідженням народно-пісенної творчості, зібрав понад 400 українських народних пісень. У 1922–1932 рр. у статусі професора він очолював кафедру мистецтвознавства Полтавського інституту народної освіти, водночас керував кількома музичними колективами в Полтаві, Харкові, Києві. У Полтаві заснував хорову капелу і ансамбль «Жінхоранс» (1930 р.). В. Верховинцю належить перший український посібник із хореографії «Теорія українського народного танку» (1920 р.), більше 50-ти хорових творів, пісень та романсів, серед них: «Грими, грими, могутня пісне», «Більше надії, брати», «Заграй, кобзарю». Він видав збірку дитячих ігор з піснями «Весняночка» (1925 р.). У 1927 і 1932 рр. В. Верховинця заарештували у справу Спілки Визволення України, але за відсутністю доказів – звільнили. Третій арешт прийшовся на час «великого терору» і не залишив жодних надій. За сфабрикованим звинуваченням 10 квітня 1938 р. виїзною сесією Військової колегії Верховного Суду СРСР В. Верховинець засуджений до розстрілу як учасник контрреволюційної націоналістичної організації. На фасаді корпусу Полтавського державного педуніверситету В. Верховинцю встановлено меморіальну дошку (перша відкрита 1966 р., нова, мідна – в 1982 р.) [5].

Доля композитора музикознавця, фольклориста та педагога **Бориса Павловича Кудрика** (10. 06. 1897, м. Рогатин, нині Івано-Франківської обл. – 29. 03. 1952, ст. Потьма, Дубравлаг, Мордовська АРСР, РФ) теж складалася трагічно. Б. Кудрик – доктор музикології (1932), член Спілки радянських композиторів України (1940), здобув блискучу освіту – навчався у Віденському університеті (філософський факультет) та музичній академії (кл. *Є. Мандичевського*; обидва – 1915–18), згодом повернувся в Україну, вчителював. Б. Кудрик закінчив Львівський університет (1929; клас музикології *А. Хибінського*). У 1926–39 рр. – викладач Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка, водночас від 1933 р. – Богословської академії, 1939–44 – професор польської Консерваторії (усі – у Львові). Під час війни (1942–44) – музичний керівник інструментального ансамблю в Театрі легкого жанру й малих форм «Веселий Львів», з яким 1944 року виїхав до Відня. 14. 05. 1945 заарештований. Звинувачення: член ОУН, проводив антирадянську пропаганду. Військовим трибуналом 4-ої армії 07.07.1945 засуджений на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Загинув 29. 03. 1952 в ув'язненні, місце поховання невідоме. Реабілітований 22. 03. 1993 (посмертно) [6, с. 947]. Музично-теоретична спадщина Б. Кудрика охоплює історичне музикознавство, фольклористику, музичну критику та публіцистику. Значна частина творчого доробку присвячена вивченню церковної музики. Жанровий діапазон композиторського спадку різноманітний, переважають хорові та інструментальні жанри. Прагнення поєднати український музичний тематизм із духом і формою класичної музики витворило особливість авторського стилю Б. Кудрика, що полягає в синтезі віденського класицизму, пізнього романтизму, символізму та української пісенності, що позначені рисами вторинності. Його твори увійшли до репертуару провідних колективів Галичини (Львівського і Коломийського «Боянів», «Бандуриста», «Трембіти», «Сурми») [8].

Репресій зазнала колишня диригента Микитинецького сільського хору, що поблизу Станиславова (нині – Івано-Франківськ) Іванна Теодорівна Лапук (1915, м. Станиславів – 1995, м. Івано-Франківськ). Випускниця жіночої учительської семінарії, яку закінчила в 1935 р., Іванна навчалася літератури у Миколи Лепкого, музики і співу у Ярослава Барнича – згодом засновника Гуцульського ансамблю пісні і танцю, творця широко відомої пісні «Гуцулка Ксеня», оперет, вокально-хорових творів. Диригента працювала з микитинецьким хором не тривалий час (1937–1939), але спогади про ці роки зігривали її в далекому Сибірі, куди була вислана як свідомо патріотка, і впродовж тривалого (майже 80 років) життя, коли повернувшись в Україну, не мала роботи і самотньо, проте гордо, зносила випробування долі [3, с. 4]. Заарештована 21. 10. 1949 р. Звинувачення: проводила антирадянську агітацію. Станіславським обласним судом 14. 01. 1950 р. засуджена на 10 років позбавлення волі та 5 років пораження в правах із конфіскацією майна. Реабілітована 10. 01. 1993 р. [7, с. 19].

Великі випробування випали на долю хорового диригента, фольклориста, композитора, педагога, музичного діяча, основоположника професійного хорового співу в Західній Україні **Дмитра Васильовича Котка** (17. 01. 1892, с. Балки, нині Васильківського р-ну Запорізької обл. – 18. 11. 1982, м. Львів) [2]. Від батька Василя та дядька Микити він навчився нотної грамоти та гри на скрипці. Пізніше гру на скрипці почерпнув у земській Таганашській церковно-учительській школі. Д. Котко навчався у місіонерській духовній семінарії в м. Ардон поблизу м. Владикавказ (1908–1913, нині Північно-Осетинська Автономна Республіка) у двох класах – богословському та педагогічно-диригентському. Як другокурсник-семінарист під час паломництва до Києво-Печерської лаври він слухав репетицію студентського хору університету під орудою О. Кошиця. Особливий вплив на нього мав знаменитий український хор Г. Давидовського під час його гастролей на Кавказі. Цей хор став для Д. Котка зразком високого мистецтва співу, своєрідною «українською школою», яка позначилася на всій його подальшій діяльності. У 1916 році він – у російській армії, мобілізований на фронт, закінчив скорочений курс Чугуївського військового училища і в чині прапорщика брав участь у Першій світовій війні. Від 1918 року Д. Котко керував військовими духовними оркестрами в Армії УНР; у листопаді 1920 р. перейшов з армією річку Збруч, на території Тернопільщини потрапив у польський полон. Д. Котко перебував у таборах інтернованих українських воїнів (Ланцут, Каліш, Стшалково на Познаньщині). Вже в табірних умовах Ланцута він організував невеличкий чоловічий хор, а в кінці 1921 року створив перший український професійний мандрівний хор – «Хор Дмитра Котка» (в інші періоди – «Український Наддніпрянський хор», «Український хор Дмитра Котка», «Гуцульський хор»). Хор з дозволу властей концертував у таборі та близьких містах і здобув високу оцінку польської преси, музичних критиків і професіоналів. Згодом хористи домоглися документів як професійні артисти і звільнення з табору. У 1922 р. хор обрав місце осідку в повітовому місті Коснежина на Помор'ю (Торунське воєводство). З хором Д. Котко гастролював у Познані, Кракові, Варшаві, Лодзі, Вільнюсі, Берліні (1922). Виїзд до Галичини був заборонений, тільки з 1923 року почали виступати на українських землях Галичини: Львівщині, Станіславівщині, Тернопільщині, здобувши високу оцінку С. Людкевича, Ф. Колесси. Хор виступав на Варшавському і Львівському радіо. Д. Котко викладав у Малій духовній семінарії та дівочій гімназії у Львові. У 1935–1939 він організував чоловічий хор, який мав дві назви: «Український хор Д. Котка» (1935–1937) і «Гуцульський хор» (1937–1939). В останньому до складу хору було введено виконавців на народних інструментах і танцюристів. На основі цього хору Д. Котко у 1939 році сформував державну мандрівну професійну капелу «Трембіта» (м. Львів), яка працює до наших днів. У 1945 році за завданням Міністерства культури України Д. Котко відновив діяльність «Гуцульського ансамблю пісні і танцю» у Станіславі і керував ним до арешту. Заарештований 08. 01. 1951 р. Звинувачення: офіцер армії УНР, 1920-го емі-

грував до Галичини, де організував український чоловічий хор, який виступав з націоналістичною програмою, а матеріально підтримував його митрополит А. Шептицький, проводив антирадянську агітацію. Особливою нарадою при МДБ СРСР 21.07. 1951 р. засуджений на 10 років позбавлення волі [6, с. 920]. Відбував безпідставне заслання у Сибіру, Казахстані. Від 1956 р. – у м. Львів: керівник капели сліпих бандуристів УТОС (1962–1976), хору ветеранів праці при Будинку вчених (1956–1961), церковного хору в соборі св. Юра та ін. Д. Котко здійснював обробки українських народних пісень. Реабілітований 17. 11. 1989 р.

«Окрилена піснею», саме з такою назвою у 2009-му році вийшла книга З. Библиук, в якій розповідається про долю **Анни-Зеновії Герасимович-Когут** (1899, с. Красів, нині Миколаївського р-ну Львівської обл. – 1989), жінки-диригентки, яка впродовж свого життя керувала різними хорами [1]. Про неї написав Р. Дзундза [10]. Освіту А. Когут отримала у Празі (1920 р.) за спеціальністю «філологія». Там вона брала участь в Українському академічному хорі, в якому були вихованці Української республіканської капели О. Кошиця, а керівниками – М. Рошачівський, П. Щуровська-Росіневич. Саме тут А. Когут познайомилась з творами Б. Кудрика, М. Леонтовича, К. Стеценка, О. Кошиця, які після повернення у с. Терпиливіці вивчала із своїми хорами. А. Когут була ініціаторкою створення Народного дому у 1927-му році у своєму селі, а пізніше організувала мішаний хор, з яким успішно виступала. Після переїзду в Косів у 1935-му році (де пробувала 7 років), вона очолила хори в Монастирській церкві, косівський жіночий хор та чоловічий хор «Трембіта» (останній був відібраний у 1942-му році на Крайовий конкурс хорів до Львова), що у 1943-му році на жаль перестав існувати. В наступні роки подружжя Когутів пішло в підпілля [1, с. 25], чоловік Федір загинув (1945 р.), Анну заарештували (27.08.1953 р.) та вислали в Мордовію. Звинувачення: член ОУН, псевдо – Лоза, Христя, коректор референтури пропаганди Карпатського крайового проводу ОУН, автор пісень націоналістичного змісту. Військовим трибуналом Прикарпатського військового округу 05. 01. 1954 року засуджена на 25 років позбавлення волі та 5 років поразення в правах. Реабілітована 16. 06. 1994 [6, с. 874]. Ще будучи у підпіллі, під псевдонімом «Юра Дзвінчук» вона видала збірник патріотичних пісень «Співає думу Чорногора». Після повернення у с. Терпиливіці (1960 р.), А. Когут організує хор, з яким виступає у районі та області. Цим хором вона керувала практично до своєї смерті.

Здійснивши огляд життєтворчості діячів музичної культури Прикарпаття, важко не погодитись з думкою К. Нікітенко про те, що «...масові репресії, спрямовані проти інтелігенції, винищили еліту нації – її майбутнє, те, що виховується та оберігається століттями» [4, с. 23]. Осмислення процесів репресій в тоталітарну добу слугують запобіжником повторення їх сьогодні.

Література

1. Библиук З. І. Окрилена піснею. До 110-річчя від дня народження Анни Герасимович-Когут. Косів: Благовіст, 2009. 80 с.
2. Дмитро Котко та його хори: статті, рецензії, спогади, документи / ред.-упоряд. С. Стельмашук. Дрогобич: Відродження, 2000. 336 с.
3. Карась Г. Від упорядника. «Первоцвіт»: з піснею у нове тисячоліття: збірник творів із репертуару народного аматорського хору «Первоцвіт» Народного Дому села Микитинці, присвячений 100-річчю смерті Д. Січинського та 110-й річниці заснування колективу / упоряд.: Ганна Карась. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. С. 3–7.
4. Нікітенко К. Культура і суспільство: конфлікт між тоталітарним і особистим (на прикладі доби сталінізму). Вісник ЛНАМ. Серія: Культурологія. Вип. 29. 2016. С. 12–26.
5. Особистості. Василь Миколайович Верховинець. URL: <http://histpol.narod.ru/person/pers-03/pers03-025.htm>
6. Реабілітовані історією. Івано-Франківська область. Кн. 1-ша / у поряд., автор передмови Л. Вардзарук. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2004. 982 с.
7. Реабілітовані історією. Івано-Франківська область. Кн. 2-га / у поряд., автор передмови Л. Вардзарук. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2006. 990 с.

8. Толошник Н. Кудрик Борис Павлович. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=818

9. Юсип Д. Голос калинової сопілки. Реабілітовані історією. Івано-Франківська область. Кн. 1-ша / у поряд., автор передмови Л. Вардзарук. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2004. С. 206-208.

10. Dzungda R. Feminizacja ukraińskiej kultury chóralnej w Galicji Wshodniej od końca XIX wieku do 1939 roku. Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich. T. XVI. Kobiety w kulturze muzycznej Galicji / pod red. G. Oliwy i K. Fink. Rzeszów: W-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2019. S. 106-116.

УДК 304

ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ОДНІЄЇ СІМ'Ї

Олександр Кіцера,

*доктор медичних наук, професор Львівського національного
медичного університету імені Данила Галицького*

Тоталітарна система знищувала, передусім, ті родини, представники яких зберегли свою національну ідентичність в складних обставинах боротьби за незалежність України на початку ХХ століття за умов австрійського та польського панування в Західній Україні і бажали донести ту ідентичність до мешканців більшою мірою денационалізованих східних та південних областей України, які цю ідентичність значною мірою втратили. Тим більше, що двадцятих років комуністична влада в Україні ініціювала і очолила ілюзорну «українізацію». Розвивалося українське шкільництво і вища освіта, книгодрукування, театральне мистецтво, академічна наука. То ж чи можна дуже дивуватися українським інтелігентам Західної України, яка перебувала під утиском Польського шовінізму з обмеження українцям доступу до державного і місцевого управління, навчання в університетах, кооперативного руху, жорстокими акціями «пацифікації». Статтю присвячено долі однієї західноукраїнської родини, знищеної сталінським режимом тридцятих років ХХ століття, частково – розстріляної, а частково, скаліченої стаїнськими концтаборами.

Ключові слова: *геноцид, ілюзорна українізація, сім'я, розстріли, денационалізація, концентраційні табори.*

The totalitarian system destroyed, first of all, those families whose members preserved their national identity in the difficult circumstances of the struggle for independence of Ukraine in the early twentieth century under Austrian and Polish rule in Western Ukraine and wanted to convey that identity to the more denationalized residents of eastern and southern regions Ukraine, which has largely lost this identity. Moreover, in the 1920s, the communist authorities in Ukraine initiated and led the illusory «Ukrainization.» Ukrainian schooling and higher education, book printing, theatrical art, and academic science developed. Is it not possible to be very surprised by the Ukrainian intellectuals of Western Ukraine, which was under pressure from Polish chauvinism for restricting Ukrainians' access to state and local government, studying at universities, the cooperative movement, and brutal actions of «pacification.» The article is devoted to the fate of a Western Ukrainian family, destroyed by the Stalinist regime in the 1930s, partly shot, and partly maimed by the Stalin concentration camps.

Keywords: *genocide, illusory Ukrainization, family, executions, denationalization, concentration camps.*

Метою сталінських репресій щодо української інтелігенції було, передусім, знищення родин, які б могли дати в наступних поколіннях популяцію свідомих будівничих Української Держави [21]. В мемуарній літературі є, зокрема, описи